

ЕДИ ИВОСКУЗЮКЛАЮДЬ
ПНЕ ТНЕ ^АСОМЛ ^АЧЛА ^АС
ГСКОИМБОУУНКОМЪ СЕ
УСЛОВИЕ КШВЦЕПО
ЕДЪ ВЛККЪ БЮДЪ ТЕЖЕ
УДРНЪ КОУМНЪ Н КРО
ЦНЪ КОГОЛУЕ НЕ ВАНЕ
АЖН ТЕЖЕШ УЛКЪ ПРХ
АД БТЛКОКЫ НАСНМА
НАСНМНШ ИХЪ ВАН
БНЮТЬ ВЪ Н ПРДЪ
АКН ЖЕН ЦРЕКЕДОМН
ОД БТ ЕМЕНЕ РАДИ ВСК
ЕДЪ НЕНМЪ НЕЗЫКО
БЕГДАЖЕ ПРДАДЕТА
И НЕ ПЦЪТЕ СЕКАГОМН
ТОВКУ ГЛЕТЕ ДА СЪ БО
ВАМЪ КАТЪ УА УТАК

УСЛЕНУКНЮТЬ СЕ
ДЕ СЕМЕНА ВІДНМ
СЪ МН ПАСНЕМОВ
АН ПРСТРАПЪ КИ Д
ОНЦАСІ СЕ НАКЮД
ВЪ Т ^АСОМЛ ^АС
ЕГСКОИМБОУУНКО
МНУ ТОЖЕ БО ПОКР
МОЕСТЪ СЖЕНЕШ И
ТЪ СЕ НИ ТАСНОЕЖЕ
ОУКЪ ДЪ МОЕ ЮДЕТЬ
ГЛЮВАМЪ ВЪ ТМЪ
ТЕ ОУЕОВЪ СВЪТЪ Н
БЪ УДОСЛЫШІТЕ ПР
ВЪ ДІТ ЕВЪ КРОВЪ ХА
НЕУСОИТЕ СЕШ ОУЕ Н
ЮШІ ХЪ Т ЕЛО АДІВЕН
ЕЮШНУ КЕНТИ СЕМ

PHILOLOGIA SERBICA

Година IV, 2024, број 4
Научни скупови Филолошког факултета
Зборник научних радова

Издавач Универзитет у Бањој Луци
Филолошки факултет

Главни уредник публикације Проф. др Сања Мацура, Универзитет у Бањој Луци

Оперативни уредник Доц. др Нина Говедар, Универзитет у Бањој Луци

Организациони одбор Проф. др Биљана Бабић, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Дијана Црњак, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Сања Мацура, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Саша Шмуља, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Слађана Цукут, Универзитет у Бањој Луци
Доц. др Нина Говедар, Универзитет у Бањој Луци
Доц. др Андреја Марић, Универзитет у Бањој Луци
Мср Горан Милашин, Универзитет у Бањој Луци

Научно-уређивачки одбор Проф. др Сања Бошковић Данојлић, Универзитет у Поатјеу
Проф. др Запрјан Козлуцов, Универзитет „Пајсије Хиландарски”
у Пловдиву
Проф. др Иван Чарота, Белоруски државни универзитет
Проф. др Богуслав Зјелињски, Универзитет Адама Мицкијевича
у Познању
Проф. др Радмило Маројевић, Универзитет у Београду
Проф. др Ала Татаренко, Универзитет Ивана Франка у Лавову
Проф. др Сања Мацура, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Павел Крејчи, Масариков универзитет у Брну
Проф. др Снежана Милосављевић Милић, Универзитет у Нишу
Др Светлана Шеатовић, Институт за књижевност и уметност
Београд

Рецензенти Проф. др Снежана Милосављевић Милић, Универзитет у Нишу
Проф. др Ранко Поповић, Универзитет у Бањој Луци
Др Марија Јефтимјевић Михајловић, Институт за српску
културу Приштина–Лепосавић
Проф. др Мијана Кубурић Мацура, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Јелена Јовановић, Универзитет у Нишу
Проф. др Дијана Црњак, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Саша Шмуља, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Саша Кнежевић, Универзитет у Источном Сарајеву
Проф. др Миланка Бабић, Универзитет у Источном Сарајеву
Доц. др Андреја Марић, Универзитет у Бањој Луци
Проф. др Јасмина Теодоровић, Универзитет у Крагујевцу
Проф. др Владислава Гордић Петковић, Универзитет у Новом Саду

Проф. др Душан Живковић, Универзитет у Крагујевцу
Др Недељка Бјелановић, Институт за књижевност и уметност,
Београд
Др Јана Алексић, Институт за књижевност и уметност, Београд
Доц. др Милица Кецојевић, Универзитет у Београду
Проф. др Милена Илишевић, Универзитет у Западном Сиднеју
Проф. др Татјана Бијелић, Универзитет у Бањој Луци
Доц. др Јелена Марићевић Балаћ, Универзитет у Новом Саду
Др Игор Перишић, Институт за књижевност и уметност, Београд
Проф. др Милош Ковачевић, Универзитет у Београду, Универзитет
у Крагујевцу
Проф. др Жељка Пржуљ, Универзитет у Источном Сарајеву
Доц. др Драгана Бедов, Универзитет Едуконс
Проф. др Светлана Томин, Универзитет у Новом Саду
Проф. др Горан Максимовић, Универзитет у Нишу
Др Јасмина Ахметагић, Институт за српску културу Приштина–
Лепосавић
Др Вања Миљковић, Институт за српски језик САНУ, Београд
Др Весна Ђорђевић, Институт за српски језик САНУ, Београд
Др Светлана Слијепчевић Бјеливук, Институт за српски језик
САНУ, Београд
Др Марина Спасојевић, Институт за српски језик САНУ, Београд
Проф. др Миливој Алановић, Универзитет у Новом Саду
Проф. др Милан Алексић, Универзитет у Београду
Др Ана Мацановић, Институт за српски језик САНУ, Београд
Др Слободан Новокмет, Институт за српски језик САНУ, Београд
Доц. др Весна Николић, Универзитет у Београду
Др Јована Јовановић, Институт за српски језик САНУ, Београд
Проф. др Милан Ајдановић, Универзитет у Новом Саду
Проф. др Јасмина Московљевић, Универзитет у Београду
Проф. др Људмила Поповић, Универзитет у Београду

Лектор Проф. др Мијана Кубурић Мацура, Универзитет у Бањој Луци

Лектор за енглески језик Мр Бранко Црногорац, Универзитет у Бањој Луци

Припрема за штампу Мср Данијел Дојчиновић, Универзитет у Бањој Луци

Штампа Принт шоп д.о.о. Источна Илица

За штампарију Зоран Миовчић

Тираж 100

Овај зборник садржи научне радове који су представљени на конференцији *Philologia Serbica*. *Значај и значење ватре у српском језику, књижевности и култури*, одржаној на Филолошком факултету Универзитета у Бањој Луци 28. марта 2023. године.

САДРЖАЈ

<i>Предговор</i>	9
<i>Ана А. Плотњикова</i> Лила и олалија у српском језику и културним дијалектима.....	11
<i>LILA AND OLALIJA IN SERBIAN LANGUAGE AND CULTURAL DIALECTS</i>	
<i>Марија С. Јефтимијевић Михајловић</i> Имагинација пламена и пламен имагинације (Ватра као поетски принцип – српска поезија XX века).....	25
<i>IMAGINATION OF FLAME AND FLAME OF IMAGINATION (FIRE AS A POETIC PRINCIPLE – SERBIAN POETRY OF THE 20TH CENTURY)</i>	
<i>Миливој Б. Алановић</i> Структурни израз предиката ‘ратовати’.....	49
<i>GRAMMATICAL FORMS OF THE SEMANTIC PREDICATE ‘RATOVATI’</i>	
<i>Радмило Н. Маројевић</i> Ватра и њени одбљесци у поетској композицији Његошевој (<i>зрака, луча, искра, зубља</i>).....	71
<i>FIRE AND ITS REFLECTIONS IN ЊЕГОС’S POETIC COMPOSITION</i>	
<i>Данијела С. Станић</i> Ватра и њена метафора као језичко-стилска одлика у стваралаштву Растка Петровића.....	103
<i>FIRE AND ITS METAPHORS AS A LINGUISTIC AND STYLISTIC FEATURE IN THE WORK OF RASTKO PETROVIC</i>	
<i>Горан Б. Милашин</i> Глаголски префикс <i>по-</i> као средство изражавања атенуативности у савременом српском језику.....	121
<i>THE VERBAL PREFIX PO- AS A MEANS OF EXPRESSING ATTENUATIVE MEANING IN THE CONTEMPORARY SERBIAN LANGUAGE</i>	
<i>Маша Љ. Петровић</i> Прикривена интермедиијалност: музички елементи у роману <i>Соната за лошег човека</i> Александра Гаталице.....	147
<i>CONCEALED INTERMEDIALITY: MUSICAL ELEMENTS IN NOVEL SONATA FOR A BAD MAN BY ALEKSANDAR GATALICA</i>	

Милан Б. Громовић

- Богородица као ходатајница и песничка
антонимија – Павић и Венцловић..... 165
*THE VIRGIN AS A VIRGIN INTERCESSOR AND POETIC
ANTONYMY – PAVIĆ AND VENCLOVIĆ*

Николина П. Хавран

- Огањ божанствене љубави и огањ гајене – о мотивима ватре и
светлости у химнографским портретима Светога Симеона и
Светога Саве 187
*THE FIRE OF DIVINE LOVE AND THE FIRE OF HELL – ON THE SYMBOLS OF FIRE AND
LIGHT IN THE HYMNOGRAPHIC PORTRAITS OF SAINT SIMEON AND SAINT
SAVA*

Александра Ј. Брајовић

- Кратког размишљење о праздници (1786) Јована Мушкатиновића
– једно непознато просветитељско-полемичко дело 215
*KRATKOE RAZMIŠLJENIJE O PRAZDNICI (1786) BY JOVAN MUŠKATIROVIĆ –
A RELATIVELY UNKNOWN POLEMICAL WORK FROM THE AGE OF
ENLIGHTENMENT*

Јасмина П. Кнежевић

- Трагом ватре... (Симболика ватре у збирци
приповедака *Принц ватре* Филипа Давида) 231
*ALONG THE PATH OF FIRE... (THE SYMBOLISM OF FIRE IN A SHORT STORY COLLECTION
ENTITLED PRINC VATRE (THE PRINCE OF FIRE) BY FILIP DAVID)*

Милица А. Кандић, Милица Б. Мојсиловић

- Ватра као стваралачки принцип у *Споредном небу* Васка Попе..... 253
FIRE AS A CREATIVE PRINCIPLE IN THE SECONDARY SKY BY VASKO POPA

Драгана С. Лисић

- Интертекстуално читање романа *Пешчаник* Данила Киша
у контексту библијске књижевности 271
*AN INTERTEXTUAL ANALYSIS OF DANILO KIŠ'S NOVEL PEŠČANIK
IN THE CONTEXT OF BIBLICAL LITERATURE*

Магда Г. Миликић

- Културне и друштвене околности у којима
настаје *стварносна проза* 295
*CULTURAL AND SOCIAL CIRCUMSTANCES IN WHICH THE REALITY PROSE
(HARD-BOILED PROSE) WAS CREATED*

Милош Д. Михаиловић

- Ватра код Пекића: алхемијски преображаји
Симеона Газде и Думетријуса кир Ангелоса323
*FIRE IN PEKIĆ'S WORKS: ALCHEMICAL TRANSFORMATIONS OF
SIMEON GAZDA AND DUMETRIUS KIR ANGELOS*

Луна М. Градинићак

- Ватра у песништву Бранка Миљковића.....345
*ABOUT FIRE AS AN INTEGRATED ELEMENT OF POETIC CREATION
IN BRANKO MILJKOVIĆ'S POETRY*

Ана М. Мумовић

- Ватра као основни елеменат универзума (Прилог тумачењу
приповедачког опуса Ива Ћипика)361
*FIRE AS THE BASIC ELEMENT OF THE UNIVERSE (A CONTRIBUTION TO THE
INTERPRETATION OF IVO ĆIPIKO'S NARRATIVE OPUS)*

Биљана С. Солеша

- Симболика ватре у прози Боре Станковића.....377
THE SYMBOLISM OF FIRE IN BORA STANKOVIĆ'S PROSE

Гордана Р. Штасни

- Семантичко-деривационе специфичности
лексема *огањ* и *ватра*395
*SEMANTIC-DERIVATIONAL CHARACTERISTICS OF LEXEMES
FIRE (VATRA) AND INGLE (OGANJ)*

Милица Љ. Стојановић

- Деривационо гнездо лексеме *огањ*:
турбено-семантичка анализа419
DERIVATIONAL NEST OF LEXEME OGANJ: SEMANTIC-DERIVATIONAL ANALYSIS

Наташа М. Миланов

- О значењима лексема из семантичког поља *ватра* у
српском језику (на материјалу именица и глагола)..... 443
*THE MEANINGS OF LEXEMES IN THE SEMANTIC FIELD OF FIRE IN
THE SERBIAN LANGUAGE (BASED ON NOUNS AND VERBS)*

Марија Д. Вучковић

- Ватра у тајним занатлијским језицима – творба,
семантика и порекло номинација чији је денотат ватра.....465
FIRE IN SECRET LANGUAGES OF CRAFTSMEN

- Јелена М. Павловић Јовановић**
 Концесивне клаузе у административно-правном
 стилу српскога језика 19. века.....487
THE CONCESSIVE CLAUSE IN THE 19TH CENTURY SERBIAN LEGAL TEXTS
- Милена П. Владић Јованов**
 Значење ватре у поезији Т. С. Елиота, Ивана В. Лалића,
 Бранка Миљковића и В. Б. Јејтса: интертекстуални и
 деконструкционистички приступ 513
*THE MEANING OF FIRE IN THE POETRY OF T.S. ELIOT, IVAN V. LALIĆ, BRANKO
 MIJKOVIĆ, AND W.B. YEATS: AN INTERTEXTUAL AND DECONSTRUCTIONIST
 APPROACH*
- Aleksandra Z. Stojanović**
 Flames of Survival: A Study of The Burning Diary in Aleksandar Tišma's
The Use Of Man 541
*ПЛАМЕН ПРЕЖИВЉАВАЊА: ПРОУЧАВАЊЕ СПАЉЕНОГ ДНЕВНИКА У РОМАНУ
 УПОТРЕБА ЧОВЕКА АЛЕКСАНДРА ТИШМЕ*
- Јелена И. Маринков**
 Ватра у поезији Бранислава Петровића 555
FIRE IN THE POETRY OF BRANISLAV PETROVIĆ
- Јована С. Анђелковић**
 Поетско-симболичка представа фланера и урбанитета
 у поезији Новице Тадића 575
*POETIC-SYMBOLIC REPRESENTATION OF FLANEUR AND URBANITY
 IN THE POETRY OF NOVICA TADIĆ*
- Јелена З. Милић**
 Ватра и њен симболистички регистар у
Приповеткама једног каплара Бранислава Нушића..... 599
*THE FIRE AND ITS SYMBOLIC REGISTER IN THE TALES OF A CORPORAL
 BY BRANISLAV NUŠIĆ*

Јелена М. Павловић Јовановић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

КОНЦЕСИВНЕ КЛАУЗЕ У АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВНОМ СТИЛУ СРПСКОГА ЈЕЗИКА 19. ВЕКА²

Апстракт: Циљ рада јесте испитивање статуса концесивних клауза у административно-правном стилу српскога језика 19. века. За корпус су узети уставни донети у периоду од 1838. до 1901. године, као и законски текстови у оквиру Зборника закона и уредбених указа за Кнежевину (Краљевину) Србију. Након извршене семантичко-синтаксичке и функционалностилске анализе, утврдили смо да концесивне клаузе чине маргинални слој зависнослужених реченица у корпусу. Потврђене су клаузе и са општеконцесивним и са парцијалноконцесивним значењем. Концесивним клаузама исказује се оно што је хијерархијски секундарно и мање важно с аспекта нормативноправног текста. Од парцијалноконцесивних везника примећени су субјекатскоконцесивни, квалитативноконцесивни, квантитативноконцесивни и локационоконцесивни тип. Употребљавају се два типа сложених парцијалноконцесивних везника: сложени везници са партикулом год у постпозицији и сложени везници са партикулом ма

¹jelenapavlovic@filum.kg.ac.rs, jeca.pavlovic.krusevac88@gmail.com

²Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број 451-03-47/2023-01/200198).

Рад је заснован на делимично измењеном поглављу докторске дисертације *Зависнослужена реченица у административно-правном стилу српскога језика у XIX веку* (ментор проф. др Милош Ковачевић), која је одбрањена 3. октобра 2023. на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу, пред комисијом коју су чинили проф. др Александар Милановић (председник), проф. др Владимир Поломац (члан) и проф. др Јелена Петковић (члан).

у препозицији. Парцијалноконцесивни везници указују на то да законски пропис важи без обзира на то што је један сегмент стварности (најчешће кривац) релативизован.

Кључне речи: *административно-правни стил, 19. век, зависносложене реченице, концесивне клаузе.*

1. Увод

Концесивност је најсложенија каузална категорија (Kuburić Masura 2021: 13; Pranjković 2001: 48). У концесивној релацији јављају се обрнути (неочекивани) узрок и последица. Везује се за позни језички развој, што се објашњава принципом раста (Đurkin 2017; Kuburić Masura 2015: 106–107; Kuburić Masura 2021: 14–15; Milošević 1986: 33). Семантичко поље концесивности у савременом српском језику има два центра. У центру једног поља налазе се језичка средстава за изражавање неадекватности узрока, а у другом језичка средства за изражавање неадекватности услова (Kuburić Masura 2021: 26). Зависне реченице за изражавање концесивности деле се на оне које изражавају узрочноконцесивно значење и на оне које изражавају условноконцесивно значење (Kuburić Masura 2018a: 36; Kuburić Masura 2018b: 221; Kuburić Masura 2021: 113). Сви концесивни везници могу се поделити на општеконцесивне и парцијалноконцесивне (Đurkin 2017: 219; Milošević 1986: 36). У савременом српском језику постоји развијен систем сложених концесивних везника (уп. Đurkin 2017). Поред концесивних, допустно значење може бити изражено и релативним клаузама (Kuburić Masura 2015).

У старосрпској пословноправној писмености концесивност се изражава средствима са погодбеним значењем (Pavlović 2009: 333). У средњем веку није било специјализованих семантички спецификованих контекстуално неусловљених везника за изражавање допустног значења. Значење субординатора „сигнализовано је контекстом и/или додатним формалним маркерима” (Pavlović 2009: 333).

Допусне реченице у новинарском стилу XIX века најчешће се јављају са везничким спојем *ако и*. Када се налазе у инверзији, углавном се јављају са корелативима *ничим мање, опет и опет зато*. Обележје до-

пусних реченица може бити и везнички спој *и да* (Milanović 1998: 131). Везник *премда* није фреквентан.

Допусне реченице добро су обрађене у граматикама из XIX и са почетка XX века. Аутори наводе следеће допусне везнике: *премда, ако-прем, премаке, да и, ако и, све да и, макар, ма* (Veber 1862: 129); *премда, за све да, макар, буд, да, и, ако и, баш да, кад да, ма, макар* (Budmani 1867: 144); *нек, да, и, ако, ако и, макар, премда, ма (ма да), буд', буди, баш, да* (Novaković 1894: 339); *ако, ако и, и ако, да, да и, и да, ма, макар, макар да, премда, што* (Maretić 1899: 512–513); *ако, ако и, и ако, да, да и, макар, ма (скраћено од макар), ма и, ма да, премда (од према = једнако, равно и без свезе да), баш и да, буд, буди, што* (Lukić 1920: 52–53). Јанко Лукић помиње и јукстапониране допусне реченице и допусне реченице са удвојеним радним глаголским придевом (Lukić 1920: 52–53).

Циљ рада јесте утврђивање статуса концесивних клауза у административно-правном стилу српскога језика 19. века. За корпус су одабрани текстови устава донетих у току 19. века (1835, 1838, 1869, 1888, 1901), као и текстови из *Зборника закона и уредбених устава Кнежевине (Краљевине) Србије*. Корпус је употпуњен примерима из *Стенографских белешака са седница Народне скупштине Краљевине Србије* за 1898. годину. Језик правних текстова 19. века припада двама типовима књижевног језика: текстови до 1868. године писани су „модернизованим доситејевским језиком” (Luković 1994: 51, 72), док су текстови после 1868. писани језиком вуковског типа. У досадашњим проучавањима српског правног језика 19. века, како са територије Кнежевине/Краљевине Србије, тако и са других простора на којима се користио српски језик, концесивне клаузе нису посебно анализирани (Luković 1988/1990; Luković 1994; Luković 1996; Luković 2009; Marković 1994; Okuka 1990; Ostojić 2000; Podgorac 1990). У анализи смо користили историјскојезичку, синтаксичко-семантичку и функционалностилску методу, као и трансформационо-супституциони тест.

Главни закључак до којег смо дошли јесте да допусне реченице нису компатибилне са административно-правним стилем српског језика 19. века. Јављају се само под изузетним околностима, а њихово присуство имплицирало би нестабилност правног система. Главна улога концесив-

них клауза у корпусу јесте кодирање изузетака. Укупно су заступљене са мање од једног процента (0,53%) у односу на све типове зависних реченица. Општеконцесивни везници чине око шездесет посто свих пронађених примера, док остали примери припадају парцијалноконцесивним везницима.

2. Анализа корпуса

2.1. Клаузе са општеконцесивним значењем

Од општеконцесивних³ везника доминира контекстуално не-условљени семантички спецификовани везник *премда*, који се јавља у нешто мање од тридесет посто примера (28,57%) у односу на све типове допусних реченица, односно у 46,62% примера у односу на пронађене општеконцесивне везнике. Општеконцесивно значење изражава се и везницима *мада*, *ма*, *да* и *ако* (*и*). Остали везници јављају се са максимално три потврде. Јавља се и једна потврда са јукстапонираном реченицом. У савременом административно-правном стилу ситуација је другачија, пошто општеконцесивне клаузе уведене везницима *иако*, *мада* и *премда* чине око 10% пронађених примера концесивних клауза (Kuburić Масура 2021: 115).

2.1.1. Општеконцесивне реченице уведене везником *премда*

У предстандардном периоду доминира субординатор *премда*, који настаје реанализом споја предлога *прем* и субординатора *да* (Maretić 1899: 512–513). Везује се за старији језик (Piper, Klajn 2013: 517; Stevanović 1969: 874). Бележе га аутори граматика из XIX и XX века (Barić et al. 1997: 512; Brabec, Hraste & Živković 1966: 211; Budmani 1867: 144; Weber 1862: 145; Katičić 2002: 317–318; Lalević 1962: 224; Lukić 1920: 52–53; Maretić 1899: 511–515; Minović 1987: 105; Novaković 1894: 339; Piper & Klajn 2013: 517; Piper et al. 2018: 468; Stanojčić & Popović

³ Код општеконцесивних везника „допусно значење [је] не само примарно него и једино значење модела” (Kovačević 2009: 91).

1992: 315). Јавља се у језику Јована Рајића, Доситеја Обрадовића, Јована Суботића, као и у *Новинама сербским* (Купа 1970: 173; Milanović 1998: 131; Milanović 2014: 336–337; Mladenović 1964: 146). Александар Албин у језику *Српских вједомости* проналази га у облику *прам да* (1968: 102). Према Адолфу Веберу Ткалчевићу, овај везник користи се „kada se priznaје stvar јатачна” (1862: 130). Мијана Кубурић Мацура истиче да клаузе уведене везником *премда* уводе узрочноконцесивне клаузе и да је њихова дистрибуција слободна (2021: 114–115).

У корпусу, клауза уведена везником *премда* налази се у препозицији или, чешће, у интерпозицији. Ретко се у надређеној клаузи јавља корелатив *то*, одвојен знаком две тачке. Фреквентнија је без корелатива. Највише примера пронађено је у преамбулама закона предстандардног периода, у којима ове клаузе служе да мотивишу доношење законског прописа за чију се примену могу јавити неке препреке:

(а) препозиција:

(а1) са корелативом *то*:

модални глагол (главна клауза) + несвршени презент (зависна клауза):

Премда се каламџињ у свако време съ предосторожношчу совршавати може: то е опетъ бољ таково при якѡй зими или запари оставити (...) (Правила VII 1839/40: 74–75);

(а2) без корелатива:

модални глагол (главна клауза) + несвршени презент (зависна клауза):

Премда су Началничества дужна заповѣсти и налоге свию Попечительства, по дѣлима, која у когъ струку спадаю, извршавати, ништа манѣ, у осталоме су она подчинѣна Попечительству Внутренъи Дѣла (...) (Устројеније VIII 1839/40: 81);

(б) интерпозиција:

редуковани предикат (зависна реченица) + модални глагол (надређена реченица):

Попечителии премда независимо еданъ одъ другогъ дѣйствую, опетъ, ради точнога дѣловодства, у непрестанномъ сношенію и споразумѣнию валя да буду (...) (Устројеније I 1839/40: 21);

несвршени презент (зависна реченица) + негирани потенцијал (надређена реченица):

Ако ли по учинџној процени господарь зданія са ценомъ опредѣленомъ за земљу, **премда маньомъ него што є зданія вредность**, небы задоволянь быо, *то* му остає на вољи или исплатити и земљу одкупити, или зданіє своє дигнути, и на друго место пренети (...) (Определеније ХХІХ 1840/40: 212–213);

пасивни партицип (зависна реченица) + свршени презент / модални глагол (надређени реченични комплекс):

Али сва она писма или пакети съ писмама, коя гласе, **премда за иностранне државе атресирана**, да се коммиссіонарима, при карантину у мѣсту налазеџимъ се предаду, мораю се као и она за Србию упуџена, отварати и чистити (Уредба (29) 1841/45: 100);

редукована партиципска конструкција (зависна реченица) + свршени футур први (главна реченица):

Но ако бы Чиновникъ обвинџный одъ службе одлученъ быо, па бы свою невиность путемъ судейскимъ показао, и пресудомъ судейскомъ одъ сваке кривице ослободио се, онда и ове године, **премда изванъ службе проведене**, узетъ ће се у рачунъ и къ остали ма причислити (Уредба (64) 1843/45: 211);

несвршени перфекат (зависна реченица) + несвршени футур први (главна реченица):

Оне удовице или она сирота дѣца, којима се по досадашњој Уредби одъ 18. Октобра 1843. пензія одъ 60. талира годишњџ изъ овога фонда издавала, **премда су њини мужеви или родителџи мању одъ 300 талира плату имали**, приимаџе и унапредакъ ту исту пензію (Уредба (42) 1845/47: 98)⁴.

⁴У овом примеру заправо налазимо концесивну реченицу са алтернативним концесивним значењем, са два концесивним реченицама редукованим у једну (*премда су њини родителџи или мужеви мању од 300 талира плату имали* → *премда су њини родителџи плату мању од 300 талира имали или су њини мужеви плату мању од 300 талира имали*). У савременом административно-правном стилу ово значење изражава се сложеним везником *без обзира (на то) да ли* (Kuburić Macura 2018a: 39–41).

Клаузама уведеним субординатором *премда* истиче се оно што је већ познато или што се претпоставља, оно што се уобичајено ради и оно што већ постоји у законским прописима (*калемљење се увек може извршити, начелничества су дужна заповести извршити, попечитељи делују независно*). Законско функционисање могуће је и без онога што се наводи надређеном реченицом. Међутим, постоји хијерархија у вредновању, па је ситуација исказана у надређеној реченици (са становишта законодавца) боља од оне која већ постоји: *деца се увек могу калемити (вакцинисати), али је боље да се то не ради о великој зими или врућини; министри делују независно, али је боље ако буду у међусобној комуникацији*. У једном примеру, хијерархија није само вредносна, већ постоји и хијерархија у стварности (*начелства су дужна слушати заповести и налог свих попечитељства, али свима је надређено попечитељство унутрашњих дела*). Навођење информације у допусној реченици није неопходно са гледишта нормативноправног кода, па се ради о идеолошком кодирању⁵. Допусне реченице указују и на то да ће се пропис примењивати, иако то не би било очекивано, сходно законским или другим ограничењима (*писма ће се чистити иако су адресирана на стране адресе, иако би то могло да изазове проблеме друге врсте, јер карантинска одредба има приоритет, урачунаће се године у служби, иако је чиновник одлуком суда исте провео ван ње*). Последњи пример интересантан је јер клауза уведена везником *премда* кодира пропис из старог закона, који је у супротности са новим законом.

Један пример реченице са везником *премда* занимљив је јер се клауза налази у интерпозицији, али се заправо ради о постпонованом положају. На финално место у реченици дошао је финитни глагол, што је типична позиција за XIX век (*а приштови само се у куги, премда не на сваком болеснику, указују → приштеви се само у куги указују, премда не на сваком болеснику*). Ово је реченица из уредбе о вакцинисању и припада медицинском дискурсу. Носи информацију о томе шта је најчешћи, али не и апсолутни, показатељ болести:

⁵ У правним текстовима постоји више врста кодирања: језичко, логичко, нормативно-правно и идеолошко (Visković 1989: 18-52).

(...) ерѣ мицыне, безѣ кой нигда или готово нигда кужный болестникъ не може оздравити, ни у каквой другой болести тако рано, веѣ одма у почетку или найдуже треѣий данѣ, излазе, а приштови само се у куги, **премда не на свакомъ болестнику**, указую (Уредба (29) 1841/45: 117).

Изразито је идеолошки мотивисан један пример са допусном зависном реченицом уведеном везником *премда* у препозицији. Оваква конструкција показује мотивацију законодавца, који истиче да *мера која се доноси може бити неправедна према општинама у које се шаљу протерани*, но законодавац даље објашњава зашто је она неопходна. Ово навођење мотивације има идеолошку функцију истицања (привидне) транспарентности закона:

Што се овогъ протериваня тиче, ова мѣра премда се може сматрати као неправедна за оне обштине, у кое се овакви рђави люди шалю, и кое тимъ начиномъ, безѣ икакве своекривице, мораю туѣ злочинце примити и тршити, опетѣ се мора признати, да нужда обстоятелства у некимъ случаима изискуе, да се тако поступи; ерѣ има рђави людѣй, кои се по обычнымъ ныовимъ преступленѣма никако другѣе не могу поставити у то станѣ, да се обштина, у којој живе, обезбеди одѣ ныовы злочинства, него кадѣ се изѣ места, у комъ су имѣ способности за злочинства познати, и у комъ ѣ ятаци и помоћници у преступленѣма ныовимъ подпомажу, удале и у какво странно место оправе (Закон (13) 1845/47: 51).

Идеолошко кодирање налазимо и у примерима у којима је концесивна клауза уведена везником *премда* у препозицији (први пример) и интерпозицији, али близу почетка надређене клаузе (други пример):

Премда се при издаваню овогъ правила то имало у виду, да се пређашня зла дѣла каквогъ кривца у судейско призрение узимаю онда, кадѣ истый кривацъ збогъ каквогъ злочинства Суду преданѣ буде, а не да се онѣ само по дознаню ови стары дѣла, безѣ икакве нове кривице, подѣ Судѣ узимлѣ и на казнѣ осуѣуе; ништа манѣ исто е правило тако написано, да бы невешти

Судије могли по истомъ мислити, да су они дужни у свакомъ случаю суђењѣ предузимати сва злочинства, за која бы само дознали, да нису наказана (Правило (19) 1845/47: 59); Ово разсужденіе **премда є одъ мале важности спрема оногъ главногъ предмета за разсуждаванѣ**: ништа манѣ, оно мора колико толико имати вліяніе на строгость или благость казни (Правило (19) 1845/47: 59–60).

У првом примеру налазе се две правне одредбе. Једна је у препозицији са клаузом уведеном везником *премда*, а друга је у другом делу периода⁶ уведена изразом *ништа мање*. Налазе се, са аспекта законодавца, у хијерархијском односу. Прва одредба, кодирана клаузом са везником *премда*, износи мање важну одредбу са аспекта правне норме, а надређена реченица износи оно што је у фокусу творца закона. Оваквим кодирањем законодавац показује да хијерархија међу одредбама постоји. Наводи законску одредбу која је већ на снази, међутим, образлаже зашто се поделио за другу. Друга реченица структурирана је на интересантан начин. Субјекат зависне реченице екстрахован је и постављен у фронталну позицију да би се постигао фокус (*Премда је од мале важности спрема оног главног предмета за разсуждавање → Ово расуждавање (фокус) премда је (...)*). Оваква реченична структура већ је примећена у правном стилу XIX века (Ћојић 1996: 90–91). Други чланак периода, одвојен знаком две тачке, чини главна реченица, у којој је демонстративна заменица *оно* експонент субјекта, при чему анафорски упућује на синтагму *ово расужденије*. Демонстративна заменица у надређеној реченици има функцију објекта, а оваква структура омогућава да синтагма *ово расужденије* буде истовремено субјекат зависне и објекат подређене реченице.

2.1.2. Општеконцесивне реченице уведене везником *ма*

Са мало потврда јавља се везник *ма*, који представља одраз колоквијалног језика. Ова реченица налази се у интерпозицији, а у функцији предиката је радни глаголски придев (крњи перфекат) (Варић, Нгасте &

⁶ Период се одређује као специфична синтаксичка структура карактеристична за 19. век. Састоји се од протазе и аподозе (Weber 1862: 144).

Živković 1966: 211; Budmani 1867: 235; Živanović 1889: 27–28; Kuburić Macura 2021: 142; Lalević 1962: 224; Lukić 1920: 52–53; Minović 1987: 105; Mrazović & Vukadinović 2009: 607; Piper & Klajn 2013: 517; Piper et al. 2018: 468; Stevanović 1969: 875; Weber 1862: 129). Користи се у реалном условноконцесивном значењу. У надређеној клаузи налазе се несвршени презент или презент модалног глагола (Kuburić Macura 2021: 142). Најчешће се у овој улози јавља глагол *бити*, али се срећу и други глаголи. Овај тип клауза обично је у интерпозицији: крњи глаголски перфекат / радни глаголски придев (зависна реченица) + несвршени презент (надређена реченица):

На едно непокретно добро може се и више дугова интабулирати; и у томъ случаю онај дугъ има првенство, кои е раније интабулиранъ, **ма быо документъ и одъ позднега датума**, какогодъ што свакиј интабулираный дугъ првенство има одъ свию неинтабулираны дугова, ако бы они и одъ раніега датума были (Уредба XVIII 1839/40: 124);

крњи перфекат / радни глаголски придев (зависна реченица) + негирани модални глагол (надређена реченица):

Факторъ никакову стварь, **ма она найманя и найнезнатнія была**, несмѣ дати печатати, ако ніе найпре собственнымъ подписомъ Цензора и обычнымъ дозволеніемъ „да се печата“ снабдѣвна (Дужности (27) 1841/45: 48);

крњи перфекат / радни глаголски придев (зависна реченица) + свршени потенцијал / футур први (надређени реченични комплекс):

Кои бы или умствено или писмено друге на издајничко дѣло позивао или подизао, сматра се такођеръ као издајникъ, и нѣгова казнь, ако бы што успѣю, т. е. **ма едногъ на то приволео**, быт' ће смртъ, ако ли бы таковый позивъ безъ свакогъ успѣха остао, быт' ће вѣчита робія (Уредба (74) 1843/45: 273).

У првом примеру, у коме је допусна реченица у интерпозицији, истиче се оно што није важно са гледишта правне норме (*није важно колико је документ стар докле год постоји*). Други пример има слично значење, а присутно је и додатно идеолошко кодирање, које наглашава

дужност *фактора*, који мора да буде толико пажљив да *ни најмању ни најнезнатнију ствар* не сме штапати без дозволе цензора. Ова реченица указује на јачину цензуре у обреновићевској Србији. Идеолошко кодирање носи и последња реченица, којом се истиче да је издаја, *макар у најмањем нивоу, макар на њу било кога навео*, кажњива смрћу. Предикат у облику перфекта има релативну употребу, односно указује на то да се чињеница/прекршај региструје пре примене правног прописа.

2.1.3. Општеконцесивне реченице уведене везником *да и*

Конструкција уведена везником *да* у комбинацији са негираним потенцијалом архаична је, а њена колоквијалност додатно се истиче употребом партикуле *баш*. Пример се налази у постпозицији и јавља се у предстандардном периоду. Комбинација субординатора *да* са партикулом *и* примећена је у литератури (Barić et al. 1997: 514; Lukić 1920: 52–53; Maretić 1899: 512; Novaković 1894: 339; Stevanović 1969: 877; Weber 1862: 129–130). Ради се о потенцијалноусловном концесивном значењу, које се у савременом језику изражава сложеним везником *и да*. Овај тип реченица има значење „неадекватног потенцијалног услова за који постоји изузетно мала вјероватноћа да ће се реализовати” (Kuburić Macura 2021: 148–149). Њиме се кодира матрица *правило – изузетак* (Janićijević 2015: 124). Посреди је изузетак од општег правила о пензионисању чиновника, а надређени реченични комплекс кодира изузетак. Допусном реченицом, која се налази у постпозицији, истиче се основно правило за пензионисање чиновника. Опште правило, када се ради о изузетку, секундарно је хијерархијски и информационо, те се поставља у постпозицију:

И они Чиновници коебы Правителство, узевши у призрѣніе државну користъ и цѣль представавѣнну збогъ особыте явне или тайне, дуготраюће болести, или немоћи ума и тѣла, за тако слабе и неспособне нашло, да они и по представленію касателногъ Надлежателства, коме речени Чиновници подпадаю, дужности званія свога сходно постоећима прописанима правилами никако са ползомъ обштомъ одправляти немогу, и зато бы іѣ у мирно станѣ поставити за добро нашло, задржаваю право на соразмѣрну

пензио, **башъ да и небы пуны десетъ година изслужили** [→ иако нису пуних десет година ислужили] (Уредба (64) 1843/45: 212).

2.1.4. Општеконцесивне реченице са везником *ако и*

Субординатор *ако* у комбинацији са партикулом *и* употребљава се у допусном значењу још у средњем веку (Pavlović 2009: 333). У допусном значењу бележе га и аутори граматика XIX и XX века (Barić et al. 1997: 211; Budmani 1867: 234; Živanović 1889: 27–28; Katičić 2002: 315–316; Lalević 1962: 223–224; Lukić 1920: 52–53; Maretić 1899: 431, 511; Mrazović & Vukadinović 2009: 611; Novaković 1897: 339; Piper et al. 2018: 468; Stevanović 1969: 876; Weber 1862: 129). Јосип Силић и Иво Прањковић овај везник сврставају у условнодопусне, и то реално-допусне реченице (2007: 352). Има га у Доситејевом језику (Kuna 1970: 173) и у језику *Новина сербских* (Milanović 1998: 130–131). У предстандардном периоду везник *ако* семантички је неспецификован и уводи и допусно значење у комбинацији са партикулом *и* и потенцијалом. Овај тип реченица Мијана Кубурић Мацура сврстава у потенцијалноусловне концесивне клаузе (2021: 148):

Солдатъ, **ако бы и женѣнъ быо**, за време пребиваня нѣговогъ у военной служби даваню данка нѣподчинѣнъ (...) [→ Солдат, иако је жењен, за време дужности не мора да плаћа данак иако су други жењени људи у обавези то да чине] (Правила (66) 1843/45: 221); Кои бы войникъ у мирно или немирно време, самовольно варошъ, село, цркву, шпиталь или куће жителя и остале зграде подпало, **ако и не бы сагорело** [→ иако се у случају да не би нешто сагорело обично не кажњава строго], *онай* да буде живота лишень заедно са своима помагачима (Закон XXI 1839/40: 153).

У првом примеру ради се о изузетку од правила, односно кодирању матрице *правило – изузетак* (Janićijević 2015: 124). У другом случају кодира се однос *деликт – санкција* и указује се на то да је прекршај толико велики да ће, иако не постоји видљива последица, прекршилац бити адекватно кажњен.

Јављају се и потврде са предикатом у облику негираног перфекта:

Предсѣдатель и Членови Суда овога треба да буду честни, совѣстни, непристрасни, неподмитљиви, и одъ саме природе бистри, благоразумни и проницателни люди, кои ће, **ако и нису прилике имали учити се**, кадри бити оно, што є предъ Богомъ и предъ людма право, здравымъ разумомъ своимъ постигнути, и у свакомъ случаю оно, што за право нађу, безъ свакога атара или мита рѣшити и пресудити (Привремено устројеније 10. (Пр.) 1839/40: 236–237).

2.1.5. Општеконцесивне реченице са везником *макар*

Пронађен је један пример са везником *макар*, који представља одлику колоквијалног језика. Допусно значење овога везника примећено је у литератури (Barić et al. 1997: 512; Brabec, Hraste & Živković 1966: 211; Budmani 1867: 144, 225, 319–320; Lukić 1920: 52–53; Maretić 1899: 511–512; Minović 1987: 105; Novaković 1894: 339; Piper et al. 2018: 468; Pranjković 2001: 49; Stevanović 1969: 872–875; Weber 1862: 129–130):

Никакомъ Званичнику, быо онъ у којој мудраго струцы дѣла Земальски, разумѣваоћи у то наравно и званичнике Консисто́рія, и Профессоре и Учителѣ, едномъ речію све оне, кои одъ Правителства плату примаю, **па макаръ у каквой служби да се налазе**, ніє слободно другога кога у нѣговомъ посебномъ дѣлу предъ Судомъ заступати, ни по пуномоћію, нити иначе буди коимъ начиномъ. (Уредба (72) 1843/45: 259).

Правна норма генерализује се на све чиновнике, што је додатно наглашено употребом партикуле *па* (*па макар*) (Lalević 1962: 223–224). Ова конструкција пронађена је и у жанру стенографских бележака, у коме указује да се одређена појава дешава, иако није прихватаљива с гледишта здравог разума:

Видео сам, господо, кад је вршен избор повереника, па сам видео како се бирало партијски на пр. ако је један човек био радикал, **па макар био пијаница**, и неписмен човек, њега су бирали за

кмета (Стенографске белешке 1899: 377, дебата, посланик Живко Јеремић).

У питању је реалноусловно значење, а у предикату се налази радни глаголски придев глагола *бити* (Kuburić Macura 2021: 142).

2.1.6. Општеконцесивне реченице са везником *мада*

Једнолексемски семантички спецификован контекстуално неусловљени везник *мада* има општеконцесивно значење (Kuburić Macura 2021: 114). У корпусу се среће у другој половини 19. века. Овај везник у концесивном значењу добро је забележен у литератури (Barić et al. 1997: 210; Lalević 1962: 223–224; Minović 1987: 105; Mrazović & Vukadinović 2009: 607–611; Piper & Klajn 2013: 517; Piper i dr. 2018: 468; Stanojčić, Popović 1992: 315; Stevanović 1969: 873). У предстандардном периоду делови везника пишу се одвојено (уп. Lukić 1920: 52–53; Novaković 1894: 339). Спада у узрочнодопусне везнике (Kuburić Macura 2021: 115–121):

Само у случају кад је земаљска безбедност, било споља било изнутра, у великој опасности, а скупштина није сакупљена, Књаз може што је нужно, **ма да би за то потребовало садејства скупштинског, сам на предлог министарског савета наредити, што ће силу закона имати, а кад се прва скупштина састане, њој ће се овако ванредно издати закон поднети на одобрењем** (Устав 1869: 19).

У наведеном примеру кодира се изузетак од правила, па се дозвољава да се прекрши уобичајени законски пропис, на који реферише допусна реченица. Истицање допусне реченице није неопходно са становишта нормативноправног кода. Ради се о идеологеми. Примећује се принцип учтивости, који се огледа у употреби потенцијала уместо презента, чиме се имплицира да је законодавац на нижој позицији од правног (српског кнеза). Употреба презента имала би јачу законодавну снагу (*мада је за то потребно садејства скупштинског*).

2.1.7. Јукстапониране реченице са радним глаголским придевом у концесивном значењу

Јукстапонирана реченица у којој се налази радни глаголски придев глагола *бити* јавља се са допусним значењем у једној потврди из пред-стандардног периода:

Никаквомъ Званичнику, **быо онъ у коіой мудраго струцы дѣла Земальски**, разумѣваюћи у то наравно и званичнике Консистерія, и Профессоре и Учителѣ, едномъ речію све оне, кои одъ Правительства плату примаю, па макаръ у каквой служби да се налазе, ніе слободно другога кога у нѣговомъ посебномъ дѣлу предъ Судомъ заступати, ни по пуномоћію, нити иначе буди комъ начиномъ (Уредба (72) 1843/45: 258).

2.2. Парцијалноконцесивне реченице

Код парцијалноконцесивног значења концесивношћу је обухваћен само један сегмент значења. Мијана Кубурић Мацура истиче три карактеристике парцијалноконцесивног модела: (а) њима се сегментира само део опсега значења пропозиције; (б) сегментирани део пропозиције ирелевантан је за остваривање значења пропозиције, те је структура подложна хабитуализацији; (в) сегментирани део има хипотетичко значење (2018b: 223–224; 2021: 159–160).

2.2.1. Парцијалноконцесивне реченице

уведене сложеним везником са партикулом *год*

Парцијалноконцесивне реченице уведене сложеним везником са партикулом *год* остварују се у оквиру субјекатскоконцесивног модела, у коме се „у потпуности укида ограничење у погледу идентитета субјекта” (Kuburić Masura 2018b: 224). У контексту административно-правних текстова, овим типом реченица кодира се дубинска хипотеза, која се најчешће односи на кривце. Целокупна правна одредба примењује се без обзира на то ко је кривац, те се на дубинском нивоу идеолошки кодира

и начело да су сви једнаки пред законом. Овакво нормативноправно кодирање омогућаје то што субјекатскоконцесивне реченице отварају могућност за „неограничен број претпостављених опција које се тичу идентитета субјекта реченице” (Кубурић Мацура 2021: 161–162). Мијана Кубурић Мацура показује да се субјекатскоконцесивне реченице могу трансформисати у неограничен број условних реченица уведених субординатором *ако*, што овај тип реченица чини компатибилним са административно-правном стилем (2021: 161–162). Дубински, свака слободна релативна реченица може се трансформисати у субјекатскоконцесивну условну реченицу (*који/ко почини кривично дело, сносиће прописане последице – који год / ко год почини кривично дело, сносиће прописане последице – ако ко / било ко / неко почини кривично дело, сносиће прописане последице*). Међутим, из идеолошких разлога ретко се експлицира хабитуална речца *год*, пошто би то значило да законодавац очекује да ће се кривично дело неограничено понављати.

Сложени везник субјекатскоконцесивног значења настаје у процесу обједињења релативне заменице или заменичког прилога и партикуле *год* (која се још јавља у дијалекатској форми *гођ*) (Ђуркин 2018: 337–341). Реченице уведене релативним заменицама за лице у комбинацији са партикулом *год* обично се односе на дужности и права или почињени деликт. Када у надређеној реченици парцијалноконцесивна клауза има улогу субјекта, ради се о случајевима са ендоцентричним антецедентом, који има улогу формалног заступника клаузе у главној реченици. Обично се ради о универзалном квантификатору *свако*, који се јавља у акузативној форми и служи да попуни место отворено рекцијским потенцијалом надређеног глагола (*ови да буду дужни свакога, кои се гођђ своје кмету или Примириителному суду противанъ и непокоранъ покаже, дати одма везати и окружному началнику послати* → *ови да буду дужни свакога [ЧОВЕКА], који се гођ своје кмету или примириителному суду противан и непокоран покаже, дати одма везати и окружному началнику послати* – **ови да буду дужни који се гођ своје кмету или Примириителному суду противан и непокоран покаже, дати одма везати и окружному началнику послати* // *Свакогъ, кои бы годъ у опасно време покушао, силомъ се или крадомъ одъ страже, кадъ га прати и чува, отети, да овамо међу*

наше утече, нека га она, ако се одма нѣной чуварной пратњи не подвргне, на мѣсто изъ пушке убиѣ – који би год у опасно време покушао, силом или се крадом од страже, кад га прати и чува отети, нека га она убије – ако неко покуша да побогне силом или се отме, нека га стража убије). У другом случају, парцијалноконцесивна реченица граматична је и без антецедента, јер је постављена у препозицију. У надређеној реченици њену формалну функцију и рекцијско место попуњава енклитичка заменица у трећем лицу јединине мушког рода *га*. У ова два примера могућа је и трансформација у условне реченице уведене везником *ако*, што показује да се њима кодира дубинска правна хипотеза. Постоје и идеолошки разлози за хабитуализацију ових реченица. Ради се о прекршајима који се из различитих (у првој реченици идеолошких, а у другој здравствених) разлога третирају као опасни (*свако ко је непокоран Примирительном суду, везује се и шаље даље, свако ко бежи од страже у опасно време (време куге) треба да се убије на лицу места*). Употребом речце *год* законодавац истиче да се очекује да ће се ови прекршаји ретко дешавати, те да је потребно истаћи да ће *свако ко начини тај прекршишай* бити строго кажњен. Истицањем речце *год* антиципира се да ће број прекршилаца бити мали и да ће се радити о изузетку од правила. У зависној реченици налази се свршени презент или свршени потенцијал. Док свршени презент указује да је потребно да се прекршај догоди да би се испунила санкција, или да се испуни услов да би се остварило право, у корпусу потенцијал се користи као маркирани глаголски облик, који указује на то да се кодира мање пожељна радња:

(а) *који год / ко год*:

свршени презент (зависна реченица) + футур први (главна реченица):

Кои годъ што нибудъ у вредности одъ 100 талира фонду приложи [→ ако неко нешто у вредности од 100 талира фонду приложи], **добыће писменну благодарностъ одъ стране Попечительства Просвѣштенія** (Уредба (18) 1841/45: 20);

свршени презент (зависна реченица) + модални глагол (главна реченица):

Ови да буду дужни свакога, кои се гођъ своме кмету или Примирительному Суду противанъ и непокоранъ покаже, дати одма

везати и Окружному Началнику послати [→ Ако се било ко своме кмету или Примирителному Суду противан и непокоран покаже, ови да буду дужни таквога одма везати и Окружному Началнику послати] (Настављенија IX 1839/40: 85);

свршени потенцијал (зависна реченица) + императивна конструкција (главна реченица):

Свакогъ, кои бы годъ у опасно време покушао, силомъ се или крадомъ одъ страже, кадъ га прати и чува, отети, да овамо међу наше утече, нека га она, ако се одма нђной чуварной пратњи не подвргне, на мђсто изъ пушке убиѣ [→ ако би било ко у опасно време покуша, силом или крадом од страже, кад га прати и чува, отети да овамо међу нађе утече, нека га она (...) на место из пушке убије] (Правила (30) 1841/45: 125);

(б) *шта/што год*:

футур први (главна реченица) + свршени презент (зависна реченица):

Онъ ће дужанъ быти, сваке неделъ карантину шиляти своѣ рапорте, а међу тымъ, **што се годъ важно на састанку догоди и отлаганя не трпи,** о томъ одма и рапортирати (...) (Устројеније ХХIII: 166);

редукована реченица + несвршени презент (зависна реченица):

(...) после све, **штогодъ къ постельи принадлежи,** па и иста слама и друга трава, на којој се лежало (Уредба (29) 1841/45: 88);

модални глагол (главна реченица) + несвршени презент (зависна реченица):

Што є годъ одъ покућанства дрвено, треба водомъ опрати или мокрымъ крпама добро обрисати, и после или на пољу или у амбару дувтирати (Уредба (29) 1841/45: 106).

Среће се и локационоконцесивни модел, који „подразумијева укључивање концесивног значења у мјесну локализацију надређене радње, чиме се укида важност те локализације за реализацију те радње” (Kuburić Масуга 2021: 170). Овај тип реченица уведен је сложеним везником који је настао у процесу обједињења заменичког прилога за место *где/гди* и сложене партикуле *год* (Ђurkin 2018: 41, 285–287, 337–341). Енклитич-

ки облик глагола обично је уметнут између делова сложеног везника. Ове клаузе срећу се у интерпозицији у виду фразеологизираних конструкција. Налазе се и препозицији са корелативом *ту*, који у структури надређене реченице заступа функцију главне. У зависним реченицама предикат је у потенцијалу. Ове конструкције илуструју месно-условну интерференцију:

(а) интерпозиција:

конструкција *да* + презент (надређена реченица) + потенцијал (зависна реченица):

(...) но да се јошть одгуда као изъ общега и све заедничкогъ извора и блага народногъ, нове школе и учебна заведенія, **гди бы годъ то нужно и могућно было, подижу и осниваю, по свима странама и краевима отечества нашегъ Сербіе, безъ разлике Сре за или Окружія кога** (Уредба (18) 1841/45: 21);

(б) препозиција (са корелативом *ту*):

свршени перфекат (зависна реченица) + негирани несвршени презент (надређена реченица):

А гдигодъ є умотреню овы добара одъ стране Судія или други чиновника до времена обнародованія Устава каква пресуда или наредба издана, ту новомъ супеню места нема, изузимаюћи само она два случая, коя су у 11. точки у изятіе стављна (...) (Толковање (4) 1845/47: 35–36).

У једном примеру са реченицом уведеном парцијалноконцесивним везником *шта год* у препозицији, јавља се у постпозицији универзални квантификатор *све* и корелатив *ово*. Универзални квантификатор има емфатичку улогу, јер редулицира значење партикуле *год*. Катафорски употребљен демонстратив *оно* има улогу заступања синтаксичке функције у зависне реченице у главној, те улогу у структурирању реченичног комплекса:

Па што бы годъ тако необычно или недозвољно тамо на линіи усочио или дочуо, све є оно дужанъ одма своме стариему доказати, да овај безъ свакогъ отлаганя онамо съ пажњомъ отиде и онде нуждне мѣре предузме (Правила (30) 1841/45: 123).

У реченици која следи парцијалноконцесивна реченица налази се у препозицији, позиционо је истакнута и фокусирана:

(...) а гди годъ є у смотреню овы добара одъ стране судія или други чиновника до времена обнародованія Устава каква пресуда или наредба издана, ту новомъ супеню места нема, изузимаюћи само она два случая, коя су у 11. точки у изятіе ставлѣна (...) (Толковање (4) 1845/47: 35–36).

У надређеној реченици налази се корелатив *ту*, који служи да редулицира синтаксичку функцију зависне реченице и да структурира сложену реченицу. Овај пример пронађен је у тумачењу закона и указује на то да се пропис примењује безусловно.

2.2.2. Парцијалноконцесивне реченице уведене сложеним везником са препонованом партикулом *ма*

Овај тип реченица остварује се у оквиру квалитативноконцесивног и квантитативноконцесивног модела. Уведене су сложеним везником са препонованом партикулом *ма*, која је праћена односно-упитном заменицом за каквоћу (*какав, каква, какво*) или односно-упитном заменицом за количину (*колики, колика, колико*). Овај тип реченица налази се у постпозицији, а функцију предиката врши перфекат или радни глаголски придев. Речца *се* налази се у првом примеру између делова везника, што је типичан положај за енклитуку у предстандардном периоду (Luković 1994: 80–83):

(а) квалитативноконцесивни модел⁷:
негирани модални глагол (главна реченица) + свршени перфекат (зависна реченица):

Сва дарованія на фондъ школскій учинѣна, есу постоянна и не порицаема, т. є. учинѣный поклонъ на фондъ школскій нигда се выше порећи и повратити не може, **ма се какве промѣне съ приложникомъ, не изузимаюћи ни само крайнѣ сиромаштво нѣгово, временомъ догодиле** (Уредба (18) 1841/45: 18);

⁷ Овај модел обухвата „особину, квалитет неког именичког појма, у којој год се он синтаксичкој позицији налазио” (Кубурић Мацура 2021: 167).

(б) квантитативноконцесивни модел⁸:

несвршени презент / несвршени негирани потенцијал (надређени реченични комплекс) + радни глаголски прилог глагола *бити* (зависна реченица):

За аманете само оне емствуе Поштанско заведење, кои се као аманети за делижансџ предавали буду, а никако за оне, које бы пошиљатель у писма или друге завитке, не јавивши Пошти, стављаю, **ма колике вредности исте ствари быле** (Уредба (70) 1843/45: 252).

Реченица *ма се какве промене догодиле* кодира информацију важну с аспекта нормативноправног кода да ће прописи важити, ма шта се касније догодило, тј. да се новац дариван школском фонду не може повратити.

3. Закључак

У раду смо се бавили статусом концесивних клауза у административно-правном стилу српскога језика 19. века. Као корпус послужили су текстови који репрезентују законодавно-правни подстил 19. века. Корпус је допуњен примерима из стенографских бележака са седница Народне скупштине Краљевине Србије за 1898. годину. Утврђено је да концесивни везници нису компатибилни са инхерентним одликама административно-правног стила. Заузимају око један проценат свих пронађених примера. Општеконцесивно значење обично се изражава субординатором *премда*, а јављају се и субординатори *ма*, *ако* у комбинацији са партикулом *и*, *да* у комбинацији са партикулом *и*, *макар*, *ма(да)* и један пример јукстапониране допусне реченице. Од општеконцесивних везника најбројнији је субординатор *премда*. Клауза уведена овим везником обично се налази у препозицији и представља обележје преамбула. Овим клаузама кодира се оно што је хијерархијски секундарно, а представља препреку доношењу закона. Од општеконцесивних везника архаична је употреба везника *да* у комбинацији са партикулом *и* са негираним потенцијалом. Од парцијалноконцесивних везника примећени су субјекатскоконцесивни, квалитативноконцесивни, кван-

⁸ Ово је најфреквентнији парцијалноконцесивни модел у савременом српском језику.

титативноконцесивни и локационоконцесивни тип. Употребљавају се два типа сложених парцијалноконцесивних везника: сложени везници са партикулом *год* у постпозицији и сложени везници са партикулом *ма* у препозицији. Парцијалноконцесивни везници указују на то да законски пропис важи без обзира на то што је један сегмент стварности (најчешће кривац) релативизован. У дубинској структури сложени везници са партикулом *год* кодирају неограничен број *ако – онда* хипотеза. Свака релативна реченица уведена релативним заменицама *који/ко* са субјекатским значењем може се хабитуализовати партикулом *год*.

Литература

1. Албин, Александар (1968), *Језик новина Стефана Новаковића (1792–1794)*, Нови Сад: Матица српска.
2. Barić, Eugenija, Mijo Lončarević, Dragana Malić, Slavko Pavešić, Mirko Peti, Vesna Zečević i Marija Zinka (1997), *Hrvatska gramatika*, Zagreb: Školska knjiga.
3. Budmani, Petar (1867), *Grammatica della Lingua Serbo-Croata (Illirica)*, Vienna: A spese dell' autore.
4. Brabec, Ivan, Mate Hraste i Sreten Živković (1966), *Gramatika hratskosrpskoga jezika*, Zagreb: Školska knjiga.
5. Visković, Nikola (1989), *Jezik prava*, Zagreb: Naprijed.
6. Ђуркин, Веселина (2017), „Систем сложених концесивних везника у српском језику”, *Српски језик*, Београд, XXII, 217–240.
7. Ђуркин, Веселина (2018), *Сложени зависни везници у српском језику (и њихова функционалностилска дистрибуција)*, Београд: Јасен.
8. Живановић, Јован (1889), *Српска синтакса*, Нови Сад: Издање и штампа А. Пајевића.
9. Јанићијевић, Марко (2015), *Дискурс законских аката на српском и енглеском језику: развојно-упоредни приступ*, Београд: Јасен.
10. Катиčić, Radoslav (2002), *Sintaksa hrvatskog književnog jezika*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
11. Кашић, Јован (1968), *Језик Милована Видаковића*, Нови Сад: Филозофски факултет.
12. Ковачевић, Милош (2009), *Огледи из српске синтаксе*, Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије.
13. Кубурић Маџура, Мијана (2015), „Релативне клаузе са концесивном семантиком у савременом српском језику”, *Научни трудове, Универзитетско издаваштво „Пајсиј Хилендарски” Пловдив*.

14. Кубурић Мацура, Мијана (2018), „Реченице са алтернативним концесивним значењем у савременом српском језику”, *Филолог*, Филолошки факултет Бањалука, IX, 34–51.
15. Кубурић Мацура, Мијана (2018), „Парцијалноконцесивне клаузе у савременом српском језику”, *Научни трудове*, Универзитетско издателство „Пајсиј Хилендарски” Пловдив, 56/1а, 220–238.
16. Кубурић Мацура, Мијана (2021), *Категорија концесивности у савременом српском језику*, Бањалука: Филолошки факултет.
17. Kuna, Herta (1970), *Jezičke karakteristike književnih djela Dositeja Obradovića*, Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka.
18. Лалевић, Миодраг (1962), *Синтакса српскохрватског књижевног језика*, Београд: Завод за уџбенике Народне Републике Србије.
19. Лукић, Јанко (1920), *Синтакса српскога језика*, Београд: Књижара Геце Кона.
20. Луковић, Милош (1988/1990), „Настанак и синтаксичка својства Устава за Књажество Србију од 1869. године”, *Прилози проучавању језика*, Филозофски факултет Нови Сад, 24/26, 87–97.
21. Луковић, Милош (1994), *Развој српскога правног стила, прилог историји језика и права у Србији*, Београд: Службени гласник.
22. Луковић, Милош (2006), „Српски правни језик”, *Архив за правне и друштвене науке*, Правни факултет, Београд, 3/4, 1533–1554.
23. Луковић, Милош (2009), *Богишићев законик, припрема и језичко обликовање*, Београд: Српска академија наука и уметности, Балканолошки институт САНУ.
24. Луковић, Милош (2010), „Језички израз Уставâ Кнежевине/Краљевине Србије“, *Два века српске уставности: Зборник радова са научног скупа одржаног 11–12. марта 2010*, Српска академија наука и уметности, Правни факултет Универзитета у Београду, 158–174.
25. Maretić, Tomislav (1899), *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika*, Zagreb: Štampa i naklada knjižare L. Hartmana.
26. Марковић, Жељко (1994), „Из језичке проблематике Сретењског устава”, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, Матица српска, Нови Сад, XXXVII, 329–337.
27. Милановић, Александар (1998), *Особине језика „Новина србских” (1813–1822)*, необјављени магистарски рад, Београд: Филолошки факултет.
28. Милановић, Александар (2014), *Језик Јована Суботића*, Београд: Филолошки факултет.

29. Милошевић, Ксенија (1986), „Синтаксички поступци за исказивање концесивних релација у сложеној реченици у српскохрватском језику и семантичка структура која се при том остварује”, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, Међународни славистички центар Београд – Приштина – Тршић, 15/2, 33–43.
30. Минковић, Милivoје (1987), *Sintaksa srpskohrvatskog – hrvatskosrpskog književnog jezika za više škole* Сарајево: „Свјетлост” ООУР Завод за удџбенике и наставна средства.
31. Младеновић, Александар (1964), *О народном језику Јована Ражућа*, Нови Сад: Матица српска.
32. Мгазовић, Равица, Зора Вукadinовић (2009), *Gramatika srpskog jezika za strance*, Нови Сад – Сремски Карловци: Издавачка књиџарница Зорана Стојановића.
33. Новаковић, Стојан (1894), *Српска граматика*, Београд: Државна штампарија.
34. Окука, Милан (1990), *Ogledi o našem književnom jeziku*, Nikšić: Univerzitetska гijеј.
35. Остојић, Бранислав (2000), „Језичка структура црногорских законика 19. вијека с посебним освртом на њихову лексичку слојевитост”, *Српски језик*, Београд, 5/1–2, 239–249.
36. Павловић, Слободан (2009), *Старосрпска зависна реченица од XII до XV века*, Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књиџарница Зорана Стојановића.
37. Piper, Predrag, Ivan Klajn (2013), *Нормативна граматика српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
38. Пипер, Предраг, Миливој Алановић, Слободан Павловић, Ивана Антонић, Дојчил Војводић, Срето Танасић, Биљана Марић и Марина Николић (2018), *Синтакса сложене реченице у савременом српском језику*, Нови Сад – Београд: Матица српска – Институт за српски језик САНУ.
39. Подгорац, Тодор (1990), „Језик и стил Устава Кнежевине и Краљевине Србије 1835–1903”, *Уставни развитак Србије у XIX и почетком XX века*, зборник радова, Београд, Српска академија наука и уметности, Научна књига, 185–190.
40. Pranjković, Ivo (2001), *Друга хрватска складња: синтаксичке расправе*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
41. Silić, Josip, Ivo Pranjković (2006), *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka sveučilišta*, Zagreb: Školska knjiga.